ה מ א ס ף

לחדש שבט תק"מו

א

קינה הגה והי תחת שירים.

בת עמי חברי עק, התפלטי בעפר, קרתי נוס, קדשי עפרה, כי יוס מהומה ומבוכה לך בחדש הזה, עבר עליך הכוס להקיר ממך כל מחמדיך, לחדה חכמתך, ונפלה תקותך בגויס, בתקדרו ענוך, ובחשך מחורך, הה — כי בת השמש בהריס! עוד לא הגיעו ימי השלוס, עוד לא בתו שנות חין כס חמן, ומשה החיש חשר העלנו מבור היון, מזולת הבערות אל במתי החכמה והדעת, עוד חותנו הלך לו — בדרך החמת הלך כל ימי חייו, בחבבת החמת נרפה נויתו ותעל רוחו, ובכל החמת שוכנת נשמתו ה"ה נשמת הרב החכם והקדוש החוקר החלהיי כבוד מו"הרר **משה** בן ר" **מנחם** זכר צדיק לברכה, כמותו ירבה ביסרחל, חשרי מי שזכה לרחותו, חשרי מי ששמע מפיו תורה, חשרי החיש הולך בעקבותיו, חשרי מכבדיו, חשרי שומרי לקחו, יהי נועם ה" עליהם כל ימי חלדם, ותהי לחריתם כמוהו!

נאלמנו דומיה מפתוח פה לדבר מתולדות הצדיק הזה ומרב טובו וחסדו עמנו עס ה", עד חשר נכליגה, לבוס הפונה לעיניגו הנגרות על דבר הספר חשר בת חליגו היוס יום ד" י"ב שבט, מידיד לבנו ר" יואל בר"י ל"ז וזה לשונו:

אין שלום לומר ה", כי לקח עטרת תפארתנו מעל ראשנו • אוי נא לנו כי חטאנו ! כי זה מזה הלים חסר לומרנו בפלו נתיב בגויס , טרם ידענו מה היה לו , פתאום עזבנו בבקר השכם ביום ד" העבר , יום תוכחה וכלמה, אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ! הנה למרוס נתעלה , ואין עוד אתנו , כחלה מכתי לא חוכל דבר • יואל בר"יל •

על זאת היתה דוה נפשנו , חדלה מאתנו מלוא דרך נחמה , לכן במר נפשנו השבמוהו דבר ביום ה" ר"ג ה"כל • זה לשונו •

מה נאמר ? ומה נדבר ? הה ! תעימו כשה אחד מבלי רועה • הה ! כי אתינו קובעת כום תמרורים , תחת כום רוי' אשר אתינו בדבריך הנעימים בפעם בפעם • המם נמם לבב העם הזה על השמועה כי נאה — מר לנו לאמינו ! מר ! איך נפלנו מושמים לרגלה ! עם ה" איך ירדת פלאים ! אהה ! נפוגה אהה ואהה לבקש תנחומים ואיכימו ! חכמי לב אבדו עשתנותם , ודוברי נאות לשון עלגים ידברו ; כי כל ראש לחלי וכל לבב דוי ! אוי נא לנו !

אנא ידיד נפשנו ! יואל נא לבשרנו תנחומות מהר , יהי נא חסדך עמנו לנחמנו תחת אשר עניתנו • שמח נפש עבדיך תחיך המדוכאים •

חד"לע •

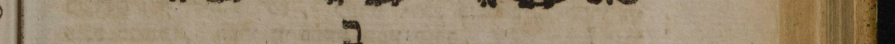

ב

מכתבים

מכתב מאליהו

הניתן לרגלי מנסיבי חברת חינוך נערים בק"ק ברלין יע"א •

ראשית חכמה קנה חכמה , ושוקד על דלתותיה חיש יחדל מראוג אליה •

חכמת שלמה פ" י" ש"ו •

רבותינו שנלפון לכם תושיה יפתון הנבירים הרמיט החכמים השלמים קנינים ודוכים נדיקים ; מנהיגי ופרנסי

פרנסי חברת **חינוך נערים** בעיר **ברלין**, תורם יקיר שבעתיים כאור שמש בצהרים.

אשרי הדור שאתה מנהיגו, ואשרי העומדים לפניך, השומעים את חכמתך; הגה את הוד קולך שמענו מקצוי ארץ, קול מבשר שלום משמיע טוב, קול קורא לחכמות ותבונה, בגויש בשמע הדר קולך, וגם"ח אומר: מי האיש הירא את ה' הלהיו ורך לבבו להיות מעיר לעזור, ולרחות את שלום לחיו, יקריב חליונו את העולה על לבו הטוב לתועלת חיזוק הנערים ותלמוד תורתינו הקדושה, ותשקד ייטיבו דבריו בעיניכם, חכים יתקדי, ויקרתו דבריו בפני קהל ועדה: ואשר דבריו לא ימתו, יגוזנו עד כי יבוא חליונו: ואשר לא יורם לא יוספל, והעטרות תהייה לטובים ולידעים ולחן ולכבוד בהיכל ה" והיה כל מבקש ה" בלימוד תורתינו הקדושה יבא אל היכלו ואל יער כרמלו ובתורה יעסק.

הן תוכן לבות הוא יודע, כי עודני נער ורך רע עלי המעשה אשר נעשה בחיבור בעצמו בכלל, ובפרט בפרש להם ספר תורת החלהים כעולה על הדעת, ובדלוך את מוחם בלגלות אשר בהבנת קצת מהם דברו שקר, ובקלקלת העוה בלבו, באשר מתוכם למדו לשקר בפשט הכתובים, בפירוש המשנה שנו את לשונם, ובהבנת התלמוד יחלק העם, עד כי חלק ידעו, ומתניתין לא ידעו, ובהבנת ספרי המוסר הלכו בגדולות ובכפלאות, שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ, ועל כי עשו העיקר טפל והטפל עיקר, הפכו הקערה על פיה, ועל פיהם ינהג כל עמי והיה העקוב למישור והרכסים לבקעה, על זאת תפוג תורה והלמת נעדרת ושר מרע מסתולל כאשר הוכחנו במאמרינו, אשר כתבנו בשנת תק"מ לזכות ספרי המלין החכם והמשורר הנעים כמו"הר

נפתלי הירץ וויזל, הנו לרגליכם לטובה ולברכה שימו עיניכם! הטובה עליו, ורוחו אם כניס דברי החכמה אתי? אך הזמנים ההם היו כולם שווים לרעה, ולא היה לנו על מי להשען, כי אם יכוח היה מפני החרי ופגעו הדור והכניח ידו אל הקיר ונשכו הנחש, ואם היהודים התומלים יקימו

תכני ניר מכופלות מערמות העפר יעלה שועל ויפרוץ
את חומותיהם ׃

הן עתה לא כימים הראשונים לפתרית העם הזה, כי
זרע השלוש תתן פריה, תלכה ונפן נפלו את יבולם יבול
החכמה, ועץ הדעת יתן פריו, כאשר מצפון זהב יאתה
רוח לפון תחולל נשם נדבות, ורוח בהיר עברה על פני תבל,
יפיץ ענן זוהרו, תחת כל השמים יפרהו, ואורו על כנפות הארץ,

ה"ה מלבבם החכם אשר הולך עוריס בדרך לא ידעו,
ובתיבות לא ידעו הדריכם, ממנו פנה ממנו יתד ממנו קרן
מלחמה, מלכיס רחו וקמו שריס ויסתמו, ויותר שהיה חכם
עוד למד דעת את העם בתורת האדם ואהבת הריע, ובאשר
אהב החכמה היה ומביאיה והיולדה ומחזיקה כן תפף אליו כל
ימים חיל ויהי להם לעזר, ותמלא ארצו חכמה ודעת ואין קצה
לאוצרותיו, הסייף והספר ירדו כרוכים בידו, לא נעשה כן
לכל גוי למיום קור לפריס מעל יהודה, ברוך שכתן מכבודו
וחכמתו לבשר ודם!

הן כל אלה ראיתי עיני בספרי מבשרי החכמות, ותקר
אזני שתן מהגו מרוממים ויועצי ארץ, אשר מדי עברם
עליגו הגידו לנו כמדו את אשר ראו, אך לא האמנתיו עד
אשר בחתי ותרתיבה עיני, יקר ספרי החוקר הגדול כמוה"ר
משה בן מנחם נר"ו אשר האיר עיני הגולה בפרושיו,
והביטו לאחרי מסה אשר הניח פנם להאיר כל בני עולם במה
שאחר הטבע בכלל, ובהשארת הנפש בפרט, ואשר אין ערוך
אליו בכל חכמי ישראל לאחר חתימת היד להרמ"בם ז"ל; ועודנו
לא יסוב מדעתי עת כי בחתי ביערת הדבש וטופת צופים המונח
מפי המקים מעפר לשוניגו הקדוש כמוה"ר נפתלי הירץ
ויזקל נר"ו אשר לו דומיה תהלה, ואשר לא קס כמוהו בפאר
הדר זך ונקות הלשון, אחר ר" יהודה ן" חיוג ז"ל; והשליטי
הרופא כל דבר ומפליא לעשות הפלוסוף המעולה כמ"ר מרדכי
נר"ו אשר לו יד ושם בחכמת הטבע וידבר על העניס ועל
החכניס זעל אשר בחיס מתחת לארץ, דבר קטן וגדול לא
נעלם ממנו כאשר העידו שומעי שמעו וקוראי ספריו הלא המה
שלשה

שלמה הגבורים רחש לתפיסתכם היקרה , ברוך השם אשר לא השכית לחכמות גואל, ואשר הריש לתכם מעדת ישרחל וקורא לכם עמנואל .

הן כולכם קודמי אש בתורה מבערי זיקות החכמה , ומי לחכי ומי כיתי , כי תעיז פני לשלות ולרחות לפני יקר הדרתכם ? אך באשר ידעתי כי החכמה ברה ולא תכול לעד , נקלה להגלות לאוהביה ולהמנת למבקשיה אזרתי כגבר מלני לכתוב המעט אשר ידעתי , ועת כי תכבד בשמכם הטוב ובטובתכם הרבה ,אדע כי לא תבוש , עת כי תעבה אף אני חלקי ואחוה דעי גם אני :

הן האדם היה כאחד מאבות המרוש במרוס מפלת נפשו , ומאז גוסו עיר פרא אדם יולד , על כן נבלו ראשונים כי האדם עץ השדה ; ועודנו רך וטוב בטנו כראשונו, ועודנו באמנו ובחוקתו בטבעו יסבר והיה לבלי הועיל , ואם יסמך איש עליו ובא בכפו ונקבה : על כן בתחיל להשליט חוקו מבטן, מלידה , ומהריון כאשר הורגו כל חכמי המוסר , וכפרט המאור הגדול הרמ"בן, ז"ל מחכמת אדם תחיר פניו הלא היא כתובה על ספר היסר .

הן עתה כדברכם כן הוא , נאשוב בכל תוקף לדעת מה נעשה לנער היולד ללמדו ספר ולשון ולאת לפתאים ערמה , לנער דעת ומזימה , להריש מבשול מדרך עמיו , ולתקן מוסאם ומוכאם מבית ומחון , והיו בניו בנטיעים מגודלים בנעוריהם, כאמרים בטע ה", ברוך העם שככה לו ברוך העם שה" חלקו ! על זה רחיתי ונתון אל לבי לבקש את פני הדבר לשני רחשים הפרוזדור והטרקלין, והיה הראשון לתקון הדבר ; והשני להעמדתו, ומשם יפרד לפעיפים, באשר יורוני קשיפי .

התיקון הראשון הוא לתקן מדות ועליות מרוחים משוחים בשער , על כי ידוע הוא כי כאשר הנפש נזונת מבחון מפרי עיניה היא יותר מזדככת במחשבותיה , והמלך בחכם

החכם במשלי מחלקיים השכין החכמה ברחב מרומי קרת, ליד שערים מבוא פתחים וקרא לזוח. לא לחרתי לבית יעקב תהו בקשוני במקום תצך דרשוני.

שניה, כי המלמדים עצמם יהיו מלובשים בגוד והדר ולא יהיו בגדיהם בלים ומטולחים ולא יהיה רבב על בגדיהם כאשר הורונו רז"ל; ונוסף על זה הזהרת החכם — ערלסמום — אשר כתב יכי הנקיות החיצון הוא חות על הנקיות הפנימי.

שלישי, כי הנערים יהיו נקיים בגופם ובגדיהם, קוונותיהם תלתלים, לפורכיהם עטויות, פחרם חבוש עליהם, נעליהם ברגליהם; ולפרש הכל במלה אחת יקריים בם, והיה מחניך קדוש ולא ירחה בך ערות דבר.

רביעי, כי בין בשעת הלימוד בין בשעת התפלה ישבו בחוקת התורה עיניהם למטה ולבם למעלה וגופם ישר הולך, ולא יתנועעו ממזרח שמש על מבואו שלא כדרך כל החרן כאשר עשו קצת תפיקי דעת מאחיכו אשר היו ללעג וקלס לכל מסתפות החדמה, על כי הדעת נותנת כי ביסוד הגוף תתייסד הנפש ועל דרך רמז לומר ולא לוותי קרחת יעקב כי יגעת בי ישרחל.

חמשי, בין כדר הזמנים יתוקנו שעות לאשר בהם הנערים יתאקו במקל או באחן יד או בכל דבר אשר יקל על החדש נעשוע תבריו, והוא דבר טוב לבריאות ונחמד ללימוד המלאכות כגון ניתוק הנדור וכדומה, ולא בחותם אשר חשבו חו"ו לחיסור כי שמורה וערוכה היא בדברי רז"ל לא חרבה ירושלים אלא בשביל שהיו מלחקים בכדור בשבת, חלמח כחול שרי! ומיכה שמעיכן שהשחוק הזה מכהב ישרחל הוא.

ששי,

ששי, בכל יום כעלות המנחה המלמדים ותלמידיהם ילכו לטייל חוץ לעיר וזה יהיה להם למשיב נפש ולכלכל את בריאות גופם.

שביעי, המלמדים למלאכת שמים גדולה כזאת יוכרחו לתת כל זמנם; אם כן חיפוש, שכר בטלתם וחלף עבודתם יתן להם ברוח ולא בנער כחשר קרה עד עתה לרוכם כידוע, כי העניות וחוסר הפרנסה לא הניחה מדה טובה ומשל קדמון הוא: תקורי מחקרת והיכי קתני?

שמיני עוד שאלה אחת יש לי לשאול והוא דבר נתחבטו בו גדולי מפרשי תורת חיכון בעריס, אשר לכל עם ועם, אם טוב הוא לקבץ הנערים בבית ויועדו יחד עם יאכלו וישבעו, ויקי לבבם בלימוד התורה; או אם הפזור הוא טוב להם? ולפי דעתי על הענין הזה לי לפשר לתת תקון כלל כי כפי המקום ההכנות והזמן לא תדע היכפר זה או זה?

תשיעי וכן על הדרך הזה כפי הזמן והמקום יתוקן בית ועד למקוף בו התלמידים העבייס או יותן להם המזון בביתם לך הזה כפי מחשבתי הקצון נאה להם ונאה לעולם, על כי הדלות והעניות לא הניחה מדה טובה, ואשר הנער רוחה מהודין נחקק בלבו, ובני עמי בארץ הם מדרש לפרופים, על כי הנער הוא ספוג שהוא סופג את הכל ומה טוב ומה נעים אם ינורשו מהסתפח בנחלת בלתי רוח, והיו לאחדים בידיהו. וחולי כי על זה כוונו ר"ל באשר הזהירונו הזהרו בבני עמי הארץ שמהם תצא תורה, ובכל העיתים ובכל המקומות יותן להם בגד ללבוש ולקח בטוב לשובע בבית המדרש, ושלח לבייס יותן גם לעשירים במדה עלמה, ומה בכבד אם יהיו שוים בלבושיהם העניים והעשירים!

עשירי, בבית אלהים ילכו ברגש כל בית ומלמדיה ושם יתוקן מקום אשר בו ישבו יחד ויטירו יחדיו את שיר ה", ינן כי רחה רחיתי את עני עמי בעניותם בעניותם בבית הכנסת, זה אומר בכה זה אומר בכה ונפש שלוחי ניבור

ליכור נועקים בכרוכית, על כן טוב הוא ללמד הנערים
רפואת חכמת הניגון ואז ברבות הימים כל העם מקבלה יענו
בסנגון אחד • ואין זה דבר אשר יאמרו עליו רחה זה חדש
הוא, כי חכמת הניגון לנו היא, על כי אין גוי וממלכה
אשר לה שלשים ושמה כלי שיר ואדבעת אלפים משוררים כאשר
היה לנו בבית קדשינו ותפארתינו, ועל זה שר המשורר הנעים
ר" שמואל בן שלמה, „אין תאחר חכמת הניגון אל הנכרים?
„כי גונב נגנבתי מארץ העברים —„ והאמת הוא כי בין לאחינו
בני קפרד לא נהיתה כזאת • ולא בראש ה" —

אחד עשר, להיות פעמים בשבוע בבית המדרש דרש

תוכחה ומירוז המעשים הטובים, כי מהם ילמדו
מבחר התלמידים מלאכת שמים היקרה מזאת אשר היא כל האדם,
יען כי נגד העם בשמחה ובטוב לבב לשמוע דורש טוב לעמו,
ודברים היוצאים מפי החי מתישבים על לב השומע היי יותר
מהנקרא על ספרי המתים • ומרגלא בפי חכם אחד, כי להשיר
לומה ולעשות עם חכם ונבון די בהיות לה מלמדים חכמים
ומוכיחים נבונים • עתה לזיכוי אשר התקנתי עצמי בפרוזדור,
לא לחכם לטרקלין עד אשר אם דברתי דברי, ואומר: כי
אמת הדבר ונכח גדול והיא מיום נפילת עטרת ראשינו כי הלכנו
מדחי אל דחי ואין דורש ואין מבקש תועלת כולל, אין מבקר
בין טוב לרע, כל ישראל בני מלכים הם, כלנו מאחי קטרין,
דורשי רשומות, מורי דיכין, לופי במרכבה, אחים לאחנו, שוחט
השור, מכה היא, זובח השה, עורף כלב, כל אלה בהרו בדרכיהם
ודרך אחד להם, כלנו בני איש אחד נחנו כאשר היתה לישראל
ביום רדתו מצריימה, וזה על כי היהודים התומללים שוו במעשיהם
ובמלבושיהם, ובחילוק שעריהם בלבתם ילכו ובעמדם יעמודו,
בעצת נכלי רוח והדיבר אין לאתם, על כי הילדות והשחרות
כהפכו למשחית, ובטרם היותם לאיש היו בשולי חשה ומולידי בניהם
אשר גדלו כמותם, ולוקח מהם קללה לכל העמים, תחת אשר
בימים הראשונים קורא להם עם חכם ונבון •

זאת לזיכוי עצתי, אם תאזנו שמוע בקולי בעוד כפתיכו
רעננה, ומלכי ארץ מכשלין את היהודים לעבוד
ולמשל, חזקו והיו לתכשיט: וגהיה גם אנחנו ככל הגוים
ושאר

ושאר משפחות האדמה לעמוד ולעזרת בכל מלאכת עץ ומלאכת
אבן וכל עבודה בשדה ; כי יתרון ארץ בכל היא — ולמה זה
כולכם הבל תהבלו במשא ומתן אשר בו ברגע אחד מי יורש ומי
יופסל ? — נבנה נדרות לטפינו אשר בהם כלם ילמדו סדר
התפילות , ביחור ספר תורת האלהים , המעשה אשר יעשון ,
ותורת החדש : ועת היותם בני מצוה, היועצים למלאכה ידעו
המוטל עליהם ואשר יוזהרו עליו מדי חדש בחדשו ומדי שבת
בשבתו כאשר נאמר • והמשתדרים בהם ילמדו משנה ס"ם דיני
התורה ורמזים וכל אשר בהם תכמת התורה יקרוא והיו לנס •
והיה כל מבקש ה" יצא אל המקנה ההוא לעלות ולהורות, לשבת
על כסא משפט לדרוש ברבים ולהכניע הקהלות ; על כי תכמת
אומה אחת היגה תלויה במעט ידיעת הרבים כי אם ברוב ידיעת
היחידים ; והנבור הגדון בפי רובו די אשר כל איש ידע מלאכת
חוקו והמוטל עליו להכהנת נפשו ואנשי ביתו • כי לא נוצרנו
כלנו להבין הוויות דאביי ורבא או להעמיק ולהרחיב קתרי
תורה, כי נבוה מעל נבוה עומר ונבוהים עליהם, ולעם הארץ חוק
וזמן ניתן להם אשר לא יעברו את תפקידם , ועת ומשפט ידע
לב חכם , אשר יגיל את העיר בחכמתו •

ועתה בבוא הכהן לראות את הבית יחלק אותה לשנים ,
החדר הפנימי: ובחדר יובאו נערי בני ישראל בעת היותם
בני שבע שנים ועד ידעו לקרות בלה"ק, אשר ילמדו אותו מן הכתבים
המלמדות על דרך אחינו בני ספרד ובני איטליה , על כי אמת
הוא כי הכתבים הם רבות לבב ומלומדות בהבלבות לחנוך לנער
על פי דרכו , ומקבלים הנערים טרם היותם בני שלשה שנים ,
ובשלשה שנים מלמדות אותם סדר ואופן הקריאה ועת עלותם
לבית הספר ידעו אשר ירהו ויבינו את אשר ישמעו ; ואז המלמדים
ילמדום לשוניהם הקדוש ולשון העם אשר הם נרים בתוכו בפופן ,
סדר , וזמן, אשר נאמר • בשני השנים הראשונים ישבו בבית הספר
שתי שעות קודם חצות ושתי שעות אחריו , וילמדו ספר תורת
האלהים עם דקדוק קצר וקל להבין כל"ע ובלשון ההוא עצמו
דיני כבוד אב ואם ותפילה ק"ש ברכת ומזון וכדומה
להר"מבם אשר הוא בלשון זה וקל להבין • בשנה השלישית והיא
התשיעית לעת לידתם ישובו שכל בתורת האלהים עם ביאור
מספיק , כללי הדקדוק ודיני השבתות ויומים טובים כמתבם
וכומבם להרמ"בם עצמו , וספר אשר יכתב נגד תמירת לשון
ערב ולהרחיק מדבר שקר רכילות וגנות הריע , עם פסוקים
מוריס על כל ענין וענין דברי תורה או קבלה, ובפרט דברי
מפלי

מצלי לו בן סירך, כנון על כפויי טובה, מסלם רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו, ורבים כהבה כאשר עם לבב המתגרים אשר תבחרו, ואשר קטנה עבה ממתני ואשיתם עטרת לראשי; ועוד שעה אחת בבוקר ובערב ללמוד בה כתיבת לשוניו הקדוש, ולמען העם אשר הם בקרבו.

בך' שניים המוזרות עד היותם בני מצוה, יפורשו להם כל כ"ד ספרים עם פירוש מספיק אשר ממנו ילמדו חלק המעשי ומעט מעט מהחלק העיוני, דיבי תורת חיים ויורה דיעה ושבט מוסר, ועל הכל ילמדו ספר יהוכר להם וכו יפורשו תורת האדם באשר הוא אדם ותורת היהודי באשר הוא יהודי וכו יאמר מובת האדם למלכו האורח לשירו האיש לרעהו והיהודי לאחיו ונאמר בו (דרך מוסל) כי בלבנו בני איש אחד כאו אב אחד ברחנו בבלתו ותבניתו, וכי רוב עשרת הדברים הוסדו על אהבת הריע כי ואהבת לרעך כמוך הוא עקר אשר עליו תלויה כל התורה כלה; ויפורש מעשה הלל הזקן עם הגר, דיבי גר תושב; ורב כאשר באשר הציב מורח הזהב לבני, ורבות כאלה: וכי מספחות האדמה לא חויבו כ"א בז" מצות ואלק לעולם הבא שכר הוא להם חלף עבודתם, כי אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, וכל אשר ברח לא ברחו חלח לבבודו, ויביאו רחיה מן הפסוקים, כל אשר יקרא בשם ה" ימלט, כי בשבעתי בחום ה", כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון, כל הנקרא בשמי ולכבודי ברחתיו יצרתיו אף עשיתיו וכדומה: וכי נאהבת ה" אותנו ומשמרו את השבועה אשר נשבע לאבותינו הבדילנו מן העמים וקדשנו במצותיו, ולפוס נערת לנרית - אך תחת השמים וכל אשר נעשה תחת השמש משפט אחד לכלנו, ובתורת האדם אין הבדל בין עובד אלהים כתורתינו לאשר עבדו כתנהג אבותיו וכי מיום ברוא אלהים אדם על האדץ לא השמיד לוחם על עבודתה, אך על אשר עזבו המצות אשר הם עיקר תורת האדם, הביא המבול על כי הפחית כל בשר את דרכו, הפיל בוני המגדל על נאה ונאון ודרך רע, הפך סדום ובנותיה על נאון שבעת לחם ועל כי יד עני ואביון לא החזיקו, הכה המצרים בכל מכה על אשר צררו בגד תורת האדם, לזו להשמיד שבעה עממים לא על כי עבדו לאלהיהם, כי אם על כי כל תועבות ה" עשו לאלהיהם ויוכחו את בניהם ואת בנותיהם לשדים, ועד נאון ע"י פנחס עמוס אשר מאה על רגבי הגוים ובהוכיחם על

על חסר שלמו פשעיהם כל תוכחותיו אל כל הגוים והמפת חסר הטיף עליהם הס על עזכם את תורת ה' ויהודה חסר עוד רד עם אל הוכיחם על מחסם את תורת ה' וחזקיו לח שמרו ואת היח קבלת אבותיהם כך היח מוכיחיהם להחמין וכך יפה לנו ללמוד את בניהו מחריבו למען ידעו קחת מוסר ירחו רבים ויחכמו וירחו חויביהו ויבוזו ותרח חויבתי ותכסה בושה • —

במשך הד"שנים החלו יחוקק להם שתי שעות ביום חלימוד הגקרח במדיבותיהו (Studia humanitatis) והם למוד כתיבת לשון חשכנזי, החשבונות, מעט מהקורות את מדינתם והמיוחדות להם, דקדוק הלשון, מילוק מפת החרץ ושם הימים הנחלים הנהרות והחרים ובל חסר חרים רוח החדם מדרך עם החרץ, ועם זה בנחתם למלחמה חו למחורה תהיה דעתם מיושרת עם הברויות, ולח תהח כוחת ביישרחל, כחסר בימים הרחשונים הכל נשכח מעדתיהו ולח ידעו בין ימיהם לשמחלם, ובשמרם הסדר הטוב הזה חדרבה יטובו מחחר העמים לטובה ולברכה וכל רוחיהם יכירום כי הם זרע ברך ה' • וחף חחר נחתם למלחמה חו למחורה כחמור עד תום שנת י"ו יחויבו לבוח לבית המדרש שעה חחת ביום השבת ושתי שעות ביום חני העם חסר הם דריס בתוכו, וימים הסם יחזורו למודי השנים החחרונים עד חסר יהיו שנורים בפיהם, וביום השבת ילמדו קיצור ספר משלי וספר בן סירח חסר העתקהו, וביום חני העם יבחנו ויסיבו חל לבם קיצור החכמות וידיעת עניני העולם הנוכרים למעלה •

בני הנבירים חסר לח יגחו למלחמה, חו הרוצים ללמוד ולנמוד, הנם בני עליה, ושם בשנת הי"ד ילמדו משנה עם פירוש ר"ע וגמרח עם ר"שי, ספרי התורה עם פירוש הרח"בע, וספר מכסר הפקידים; בשנת הט"ו ילמדו משנה עם פירוש תוספות י"ט, עוד גמרח עם רש"י, ספר חובת הלבבות וספר חבן בוחן, בשנת הי"ו משנה כ"בל גמרח עם תוספות, עקידת יצחק וספר הבד"רשי עם פירושיו, ובשנת הי"ז היח השנה החחרונה לשמוע בלמודים גמרח עם תוספות בב"ל ספר הכוזר וספר התורה וספר מחברת עמנואל, חסר יסורם וחסר יודעם במדינתנו, חו תתתיו תקיפת סיריס חסר יודעהו פה, חו חסר ידפיסו בני חברת לשון עבר יר"ם •

אזהרת רחשית היח שעד תום שנת י"ב לח יגשו הנערים חל הקדש למוד משנה וגמרח, עד חסר לח מלחו

מלאו כרסם לחם המקרח , בשר קדש הדיוטים, ויין המוסר , ואזהרה הותת רבה היא לכל בני הגולה בכלל ובפרט למקנת תאיהו תכמי בתולתיהו תשר סרו מדרך תורה שבכתב ולא ידעו את המעשה הטוב תשר נעשה ליסרתל ולא נשאר להם לא כתב ולא לשון : במטותת מיניהו לך תמרינן לבזירת וסמור לכרתת לת יקרב !

ראשית שבת י"ח לימי מייסם היא השנה פרחויה לעלות לבתי המדרש הכולל וסם כל תים כפי תשר ידכנו לבו לקרבה תל המלחכה לעשות תותה ילמד הנתות, ההקזה, והרפואה, המדידה, הניגון, וחכמת הכוכבים, חוקי העמים ודיני ומשפטי המדינה והעיר , הכל כפי רצונו , תף תשר יער ה" את רוחו לבחור במלחכת שמים התוכחה ההורתה ופרנום הקהלות תחר למדו ד" שניס במדרש הכולל חכמת הטבע , עודנו עמוד לפני ה" יהיה שלום שניס וסם ילמד פה תל פה ההורתה והתוכחה ושנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים , ולהוסיף לכס תבונתו , זה דרכו כל הימים למשך השנה ההיא לחנך עצמו ולהיות למופת לתחרים ; יום ח" לימי השבוע יפרש לגדות, יום כ" יפסוק דיני ליסור והיתר , יום ג" דין דין לדש לתבירו, יום ד" דיני קדושין וגיטין , יום ה" דיני קנסות ומזיק ומתן, וכן יחזור תלילה , יום ש"ק ידרוש ברבים • ותחר כל הדברים והתות התלה יוכתר התבירות וילך ללמד הנערים בערי הפרזות תו במדרש העיר , ותחרי כן יוסם שניף לרב , עד בת יומו ליסד על כסת דין תו הורתה תו תוכחה • ועל כדון הזה מודה תני כי עוד עצור בעצמותי לכתוב ספר כל"ע כו יוכללו כל דרשות השנה מדי שנת בשנתו על מדה טובה תו בנד מדה רעה , כתשר עשו בעל ביכה לעתים ובעל נבעת שתול, לך לנטות מעט תל דרך הגוים תשר תנו דרים ביניהם, הבוחרים להם ליזה פסוק ודורשים עליו ועל תלקיו דברי מוסר , ותעשה כן נם תני •

עוד לתלוה מילין ותזהרה רבה לתוריתת , כי בכל למודי הנערים לת ירתה ולת ימנת למוד תגדה לת מיניה ולת מקנתה , כי ההונם בה עודנו נער יתרע לו מה שניכת עליו רי"כל התומרה תיהו מתקבל שכר והשומעה מתתרך : כי כתשר הוכתנו במתמרינו הכ"ל תין לתדם להיות לו עסק בנסתרות הם עד תשר ידע מה הוא הנרמז בהם ; ומה בצע ברצון תת רתשי בניהו בדברים תשר תחרי כל העמל והטורח להביתם, בוכרח להזהיר תותם כי לת ידעו תת תשר הביאו ? תין זה כ"ת

כ"ח בנות בית וטח לותו תפל ! ורעה עוד מזלת כי אשר לקמוט כפשוטו שמקו עליהם, ואשר מלמיניס לותם מסתגעים בהבנתם, והמביניס פניותם הס בני עליה והנס מעוטים • הכלל העולה כי הדברים היקרים החלו הס אשר קדמוניו ז"ל קרחום סתרי תורה על כי הסתירו בס הדברים אשר לא רצו לגלות לכסיל לנערים ולקלי הדעת ולחוותיהו החחרונים כשתמשו בס הפך כוונת מחבריהס כאשר למדוס להנערים ודרשו בס ברבים, הס כי לא להזכיר !

ורעה חולה עוד מזלת פשתה בין מקלת לחיהו אשר כל החפץ ימלא את ידו בספרי הזוהר ומדרשים הנעלמים, הכי קרחו ספרי חכמת הקבלה סתרי תורה להסתיר לותם, ותהי להיפך, כאשר כל מלהביה הזילוה בתתה ביד כל עובר, עליה קונן הרב הַפַּר"כְּסִית בחרוזיו המתחילין : הקבלה תתן קולה

וכו" ועליה ידוו כל הדווים על כי תחת אשר בימים הרחוקים נעלמה מעיני כל חי, עתה תרחקנה רגל, וכחו בה פריצים וחללוה, עליה בכה היכל הכליו הי"וכי המקבהיל ובה רצו לחרי בכ"י שבור ויבוחו מרתה, וימררו את חייהס וכחו בהס המים המתרים למרים ויסתו התלמידים הבחים לחריהס ומתו; וכמלא עוד שמים מתחלל בהכחשת פמליא של מעלה ודברים לחרים שלא כתנו להכתב, ולחשוים ברחשיהס להסיר מיסקרי הנערים כל דבר קוד ואשר לא יובן כפשוטו •

ועתה טרם תלח מלפניכם שלא לחני נוטל עליכם כמוכיר ולא כמזהיר וחלו הן ח" להוועד ולהועץ על ענין המבטח והלא להיות בקורת לעייניו חלפין ולחלפין עייניו, ואשר במבטח החותיות לא יבחינו החזק הוא הרפה ? ועוד רבות כחלה; ועל כיוצא בזה שחק הרב עמנואל בשירו הבעים על תיבות קרסיו — קרסיו — קרא שוא — קרא בו • ויהי הנקל לבת בעקבות לחיהו הספרדים אשר בחמשטרדם אשר לסס עשר ידות במבטח ובלשון • ב" להשגיח על דבורי ומעשי הנערים וליסר חותם על רחשית מעשיהס הרעים, ואשר לא יוסר יוסר מחתם

וגורס מהסתפח בנחלתם, על כי הנערים הס כתחיים הרעות אשר החד מרקיב החריס ומוטח לחד יחבר טובה הרבה; ולהיות זריזים בחקירת הנערים מדי חדש בחדשו ופעם לחת בכל שנה מדשים בחקירה הכוללת, ולחשר נעלה על כלס בלימוד ובמעשה, יותן שכר בדבר גרלה וניכר על הכובע חו

כיסס על חיק כמציאת זהב לו מטבע חסר יוקר מגדה לחת
לורת המלך ומגדה הסגית פסוק יורה על חכמת ועל זריזות
הכנר, כי אין טוב לאדם כי אם לרחות את נפשו טובה בעמלו
וכל העם רואים! — ג"ע על ענין ספרי המוסר וזאר ספרי הלמוד
לריך שימת עין על כותביהם, ולחזות מכל העם אנשי חיל יראי
אלהים אנשי אמת, על כי דבר אלהים הוא וקבה להועלו,
ויסיעו עיניכם הטובה עליו כי לא דבר ריק הוא מכם, ובדבר
הזה תאריכו ימיכם וזכות הרבים יהיה תלוי בכם.

עוד להודיע מחשבתי על נדון חקירת התלמידים, לא
לכם הסאלות והתשובות אשר כתבתי לחתקד לסורותם
ואם לא ייסרו בעיניכם שימו תקחיכם כאשר על לבבכם ולא
תומר קבלו דעתי כי אתם רשאים ולא אני.

את כל אלה חשבתי למשפט חיוך בערי בני ישראל ובכם
כתוכים לרגליכם ואתם תשאו את אשר העוה עבדיכם,
כי לא לכבודי עשיתי אלא להרבות כבוד שמים ואם ימלא
תמלא בידי שוק מן הטובה אשר עם לבבי, הנה היא לכם
למנה, ואם אין הק"בה יגרף המחשבה למעשה. ואתם כהני ה"

נזכרתי אלהיכו חוקו ומשפטו לכבוד תורת אלהינו ואל שדי יברך
אתכם יפנה אליכם וירבה כבוד חורתכם כאות התלמיד הכפוף
והעבד הנרצע המשתחוה מרחוק.

גראדיסקה ר"ח אדר תקי"ב. הצעיר אליה מורפורגו

ת ש ו ב ת.

רב מפורסם אחד במדינת פולין ע"ד השאלות בענין הלבת
המתים אשר נבאו במאסף בשנה העברה. ומרוב
עסוקותו גזר עליו להעלים את שמו, עד אשר יהיה אותנו להזכירו.

על תודות שאלת כבודו כם" במאסף לשתי תקופת הראשונות
דשנת תק"מה דף כ"ז, הנה לפי הסיגית דמם" כ"כ
נראה שהיו מניחין החרון בתופן שהיו יכולין לבדוק, וגם לא
יתעורר מתרדמת הה תעלפות לא יוקר. וזה דתמריגן שם עושה
תוכה

תוכה של מערה וכו" וכוכין ד" לחות לרכן ורומן ו", תוספ' ד"ה ורומן ז" פ"י רבינו שמואל שלח תהא טומאה בוקעת ומבקרת רי"כס שהכוכין היו פתוחין מן הצד וכ"ו ולכאורה יקשה לח יעשו חלל טפח ונס לח יפתחו מן הצד, חלח ס"מ שהוח מטעם שיוכלו לפקוד ונס מטעם שחס יתעורר המת מתרדמת ההתעלמות יוזו עלמו בחרון ותפול המכסה לחר שירוס חותה לחויר טפח שביבה וכין הקרקע. הרי לפנינו שחס עומין מערה וכוכין ומניחין החרון בו לין עוברין, חך החרון לריך שיהי' בו נקב מן הלד, חו יועט מזער קרקע תחת רחב המת כמבוחר בס"ע י"ד סי' שם"ב ס"ח.

אמנם על חודת שהקשו על הנחת חשר"י מי שרוצה לגלות חת המת וכ"ו וזה דבר שח"ס. תניח לפניכם דבין על בורין, וחו יוסר תלוית כבודם. והוח ס"ע י"ד ס"י שם"ב סעיף ח", וחס כתבו בחרון וקברו בקרקע חינו עובר עליו, ומ"מ יפה לקברו בקרקע ממש. ועיין בספתי כהן שבקב סיב בחרון סגי־שיהח כחלו קוברו בקרקע ממש. ולפ"ז נוכל לקבור המת בקרקע ר"ל להסיס חותו בחרון (ר"ל בחרון שחינו קבוע במסמרות למען לח יהח עיכוב לפתחו חס ישמע קול רגש, ונס לח ישימו עליו עפר כהר תבור) פיס בו נקבים ונקב ח" יהי' פתוח החוכה לחויר למען חס יהח נשמת חיים לח תשהות מחכל הסגור. ולפקוד עליו כל שלשה ימים כמבוחר בס"ע י"ד סימן שכ"ד סעי' וחס ישמע קול רגש חז יעזוב הפוקד, ויבואו דברי הרב כ"י על נכון שכתב הדין דפוקדין על המתים שלש"ז דעת הפריסה חינו נוהג בז"ה וחוח נגד דרכי הב"י לכתוב דיבים שחינם נוהגין בזמנינו. ולפ"ז מרה נס תלוית בכוונה על הג"ת שם"רי שכתב מי שרוצה לגלות חת הקבר וכ"ו ר"ל חחר שעמד כל הג" ימים ולח שמע קול רגש רוצה ביום שלשה לגלות לולי יש בו לחזק סימן חיות שם"ס מותר לחפוקי מדברי הס"ע י"ד ס"י שם"ג סעי' ו" חסור לפתוח הקבר וכו'. שהוח דעת רבינו ירוחס הביחו הר"חם מ"ס מ"ק.

ומאוד יפלח בעיני על כל מכמי חשכנו שחינם מוחין להקבר בחרון שלם. ועיין בס" הזהר פ" ויקי על פסוק ויוסס בחרון במלרים שכתב שמי שחינו שלם בבריחו כיוסף הלדיק דינח יפקד עליו חס יוסס בחרון שלם. ולכן נהגו כל חכמי פולין שחין קוברין כלל בחרון. ומנס ז עכ"פ לריך לעשות בו נקבים.

ועל

ועל לזדת לאחר שהלו כבודם מדוע לאמרו במתניתן הרי זה מכוולו ולא זכרו עובר בל"ת • כראה לי כי הטעם עובר בל"ת לא היה מספיק, כי גם הבני עובר בל"ת • לך מטעם דהרי זה מכוולו הרי זה מסוס כבוד המת ות"כ הרשעון שמת רשעון כבודו קודם לבני, ואז הבני חיכו עובר בל"ת דהוי כאלו הליכו לכבודו •

ואקוד ומשתחוה ואומר שלום לכל הנגידים והחכמים תבני תברתכם ישלח ה" ברכה במעשי ידיכם ובכל אשר תפנו תצליחו ה"ק •

* * * •

תולדות גדולי ישראל
תולדות הזמן
יפקד מקומו

ה
בשורת ספרים חדשים

בדפוס תברת תנוך נערים בברלין יצא לאור ס' המדות להרבני החכם השלם המדקדק ר' איצק סאטנאווע, וזהו ס' קטן מעט הכמות ורב האיכות, כולל דברי מוסר ותוכחה, שקול במאזני הצדק השכל והקבלה, בלשון נאה ונקי, כנודע מספריס זולתו שתבר הרב הנ"ל שהוא איש חוקר ונבון, וכל דבריו מיוסדים על תבני התבונה והטועם • ואשר יתאו לבו לקחתו, ממנו יבוקשו במחיר כסף • ולהיות כי עצם עליונו העבודה בעת לא יכולנו לאות דעתינו על כל דבור ודבור בפרט כמנהגנו, ולהוציא לאור מספטו, אמנם ברצות ה" להגן בעדנו בתורה על דבריו ובברכה את מתבותיו בפרטות, ונגיע לעין כל את מספטנו, בטרם נחתום את המחסף לפנה זו •